

A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai
Források, feldolgozások

Primus inter omnes

Tanulmányok Bedy Vince születésének
150. évfordulójára

Szerkesztette:

Arató György

Nemes Gábor

Vajk Ádám

Győr

2016

A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai
Források, feldolgozások 25.

Publikationen des Diözesanarchivs von Raab
Quellen, Studien 25

A kötet megjelenését a

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

és a

Bedy Vince Alapítvány

támogatta.

Olvasószerkesztő: Csillag Dóra – Nemesné Matus Zsanett

Az idegen nyelvű rezüméket fordította és gondozta: Csillag Dóra

Mutató: Csermelyi József

Címlapterv: Kurcsis László

HU ISBN 978-615-5035-13-5

HU ISSN 1786-6480

© A szerzők és szerkesztők, 2016.

© Egyházmegyei Levéltár, 2016.

Kiadja a Győri Egyházmegyei Levéltár

Felelős kiadó: Vajk Ádám igazgató

Tipográfia és tördelés: Neumann Tibor, színes íveknél: Tanai Csaba Taca

Nyomdai munkálatok: Kódex Könyvgyártó Kft.

Megjelent 400 példányban

Tartalomjegyzék

Lectori salutem! (<i>Lukácsi Zoltán</i>)	9
NEMES GÁBOR	
Bedy Vince (1866–1938) élete és munkássága	11
VAVRINECZ VERONIKA	
Bedy Vince munkássága a mai zenetörténet tükrében	45
EGYHÁZ, ÁLLAM, POLITIKA	49
C. TÓTH NORBERT	
A győri püspöki szék üresedése 1415–1417 között	51
KARLINSZKY BALÁZS	
Hántai prépost a győri székeskáptalanban. A hántai prépostok köz- zépkori veszprémi kanonokságáról Csepelyi Benedek példája alapján	65
FAZEKAS ISTVÁN	
Főpap és hivatalnok. Adalékok Lépes Bálint kalocsai érsek, győri adminisztrátor pályájához	81
JOHANN KARALL	
Az espereskerületek kialakulása a győri egyházmegye területén	109
HORVÁTH JÓZSEF	
Magyarkimle lelkipásztorai (1788–1857)	115
LUKÁCSI ZOLTÁN	
Holdházy János (1840–1896) győri kanonok élete és hagyatéka	151
CSERMELYI JÓZSEF	
„Iaurinicum” Grazból. Veit von Fladnitz és a győri egyházmegye tizedei	171
FREDERIK FEDERMAYER	
Hölgyi Gáspár kamarai tanácsos családja és a Bedy család	189
KRISCH ANDRÁS	
A franciák legkeletibb magyarországi hódítása. Győr a francia meg- szállás alatt	201
KLESTENITZ TIBOR	
Az első regionális katolikus nagygyűlés Magyarországon: Sopron, 1893	225

HAJDÓK JUDIT	
Homlokzati orgonasípok hadi begyűjtése a győri egyházmegyében az I. világháború alatt	243
SOÓS VIKTOR ATTILA	
Az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársainak tevékenysége a győri egyházmegye területén – püspöki biztosok, megyei megbízottak	277
PETES RÓBERT	
Zágon József és a győri egyházmegye titkos kapcsolattartása az 1956-os forradalmat követően	309
OKTATÁS, MŰVELŐDÉS, VALLÁSOSSÁG	327
HEGEDŰS ZOLTÁN	
A győri katolikus elemi iskolák önkormányzatának létrehozása, szervezete és anyagi helyzete a 19. század utolsó negyedében	329
NÉMETH ILDIKÓ	
Iskolareformer a győri egyházmegyében. Hahnenkamp József soproni katolikus tanító, iskolaigazgató, a soproni katolikus iskolai élet megújítója (1814–1891)	343
OSVÁTH ÁDÁM	
A soproni egyházi tulajdonok államosítása (1945–1948)	357
KISS TAMÁS	
Gróf Zichy Ferenc győri püspök könyvkatalógusa 1752-ből	367
MEDGYESY S. NORBERT	
Kisiskolák, tanítómesterek és kéziratos énekeskönyvek a 18. századi győri egyházmegyében	383
FARKAS ZOLTÁN	
Istvánffy Benedek másolatai a győri székesegyház kottatárában	409
ÁBRAHÁM IMRE	
Hat népének Nyúlról a karácsonyi ünnepkörből	427
BOJTOS ANITA	
Hitélet és lelkeség a sopronbánfalvi pálosok vonzásában	445
KÁDÁR ZSÓFIA	
A rekatolizáció ismeretlen munkásai. Tercia probációs jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században	475
SZULY RITA	
Adalékok a győregyházmegyei laikus vallásos társulatok történetéhez. A soproni Congregatio Agoniae Christi (1661–1778)	495
DANCSE CZ MÓNKA	
Az Eucharisztikus Világkongresszus hatásai Győr-Moson-Pozsony vármegyékben és Győr városában	521

PERGER GYULA	
A kiskúti zarándoktemplom története	557
TÁJ, HELYSÉG, ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG	595
BENCZIK GYULA – FEISZT GYÖRGY	
Vas vármegye középkori egyházas helyeinek adattára	597
BARISKA ISTVÁN	
Kőszeg utcanévei a Schubert-h-féle térkép alapján, 1819	621
ÁLDOZÓ ISTVÁN	
Árvizek Győr vármegyében a 19. század második felében	633
NEMESNÉ MATUS ZSANETT	
A győri magyar csiszár-, szíj-, nyereg- és lakatgyártó cég a 17. században	651
NAGY RÓBERT	
A mesterséges borok készítésének és azok forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893. évi XXIII. törvény és annak végrehajtása Győr vármegyében	693
LÁSZLÓ CSABA	
Adalék a győri székesegyház építéstörténetéhez	705
HORVÁTH RICHÁRD	
Ismeretlen középkori erődítés Győr megyéből: Börcs	727
GABRIELI GABRIELLA – KELEMEN ISTVÁN – NEMES ANDRÁS	
A Széchényiek öröksége Fertőszéplakon	749
Rövidítések	805
Személy- és helynévmutató	809
Szerzőink	845

KÁDÁR ZSÓFIA
A rekatolizáció ismeretlen munkásai
Tercia próbációs jezsuiták Nyugat-Magyarországon
a 17. században

Harmadik próbáció és terciához

A 17. századi győri egyházmegyében a „reformáció évszázada” után újrainduló szerzetesi életben legnagyobb súllyal a Jézus Társasága volt jelen. 1626-tól működő győri, majd tíz évvel később alapított soproni rendházuk rövid idő alatt a legfontosabb magyarországi jezsuita kollégiumok közé emelkedett, gimnáziumaikban évi több száz diák tanult Erdélytől Horvátorszáig és Felső-Magyarországtól a hódoltságig terjedő vonzáskörzettel. Habár a gimnáziumok korai történetéről klasszikus iskolatörténeti feldolgozások rendelkezésre állnak,¹ a jezsuiták tevékenységének további, nem oktatási területei kevésbé ismertek. Az alábbi esettanulmány ürügyét és kiindulópontját a győri jezsuita kollégium 1660-as évek végi létszámadatai adták.²

	1665	1666	1667	1668	1669	1670	1671
papok	7	11	13	11	26	23	12
tanítók	4	3	4	3	3	5	4
segítő testvérek	7	6	8	7	10	8	7
összesen	18	20	25	21	39	36	23

Feltűnő ugyanis, hogy a kollégium kötelékében munkálkodó papok száma két esztendőben, 1669–1670-ben a megszokott egy tucatnyinak mintegy kétszeresére ugrik. A jelenségre a szakirodalomban nem találtam választ, ez irányította érdeklődésemet a hazánkban a 17. század középső harmadában missziózó ún. terciárius atyákra.

A jezsuita renden belüli hosszas képzési időbe az alkalmasság és elkötelezettség mérésére bevezetett próbaévek (próbációk) közül az utolsó a harmadik próbáció, a tercia. Ezt az egyetemi tanulmányokat és a renden belül folytatott akár több éves, évtizedes munkálkodást követő, a lelki és fizikai próbatételekre

¹ *Acsay Ferenc*: A győri kath. főgimnázium története 1626–1900. Győr 1901. (a továbbiakban: ACSAY: A győri kath. főgimnázium); *Robert Schwartz von Megyes*: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königlichen Freistadt Sopron (Ödenburg) 1636–1773. Veszprém 1935. (a továbbiakban: SCHWARTZ: Die Geschichte des Kollegs).

² *Ladislau Lukács* (coll. et ed.): Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. III. (1641–1665). IV. (1666–1683). Roma 1990. (a továbbiakban: LUKÁCS: Catalogi) III. 822–823; IV. 12–13, 58–59, 105–106, 152–153, 199–201, 249–250.

szánt egy éves időszakot zárja le az önfelajánló fogadalom. Célja a tagoknak a Társaság melletti örökérvényű elköteleződése.³ A tanulmányaik és hivatástudatuk alapján kiemelkedő jezsuita papok ekkor teszik le negyedik fogadalmukat, amellyel a pápához való feltétlen hűséget vállalják. Ezáltal a Társaságon belüli vezető tisztségekre és a világ bármely részébe szóló missziós küldetésre is alkalmassá válnak. A mai rendtagok megfogalmazásával a harmadik próbáció után fogadalmat tevőket mintegy „bekebelezi” magába a Társaság.⁴

A jezsuita rendtörténet egyik adóssága, hogy az osztrák rendtartomány ún. terciáházainak történetét alig ismerjük. A terciára az osztrák rendtagokat is évről évre (bár nem minden évben) összegyűjtötték egy-egy kollégiumba vagy olykor a bécsi központba, domus professába, hogy a fogadalomtétel előtti felkészülést együtt végezzék. 1633-tól Judenburg kollégiuma töltötte be ezt a szerepet, terciáházának alapítványául a konvertita Ursula von Thannhausen bárónő 50 000 guldent tett le.⁵ A judenburgi terciáház 1633–1637-ig, majd (miután 1643-ban Leobenben végezték a rendtagok a harmadik próbációt) 1644-től az egész században folyamatosan működött.⁶ A korai időszakból ismert, hogy a terciáriusok (nagyböjti) missziót teljesítettek 1633-ban Felső-Ausztria és Horvátország területén, 1644-ben pedig Magyarországon.⁷ Ezekre a missziókra az egyes rendtagokat kisebb csoportokban küldték ki, így egy-egy évben több városba, faluba is eljutottak. A tercia év ugyanis részben lelkigyakorlattal, részben pedig a Társaság missziós céljainak megfelelően aktív missziós munkával telt. A rendtagok főleg nagyböjt és a karácsony előtti böjti idő, advent idején látogattak el olyan területekre, amelyeknek folyamatos lelkipásztori ellátása a vegyes felekezeti viszonyok, a paphiány és a katolikus egyházi intézményrendszer, plébániahálózat hiányossága miatt megoldatlan volt.

³ Vö. Institutum Societatis Iesu. II. Examen et constitutiones decreta congregationum generalium formulae congregationum. Florentiae 1893. 86. (Pars V. Caput I. 3.).

⁴ A harmadik próbáció szerepéről a Rendalkotmány alapján l. Lukács János: *Jezsuita képzés a Rendalkotmányban.* (Vita consecrata 7) Bp. 2013. 161–173.

⁵ Vö. *Bernhard Duhr*: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge.* I. Freiburg im Breisgau 1907. (a továbbiakban: DUHR: *Geschichte der Jesuiten*) 339. és *Litterae Annae* (Wien), Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung (a továbbiakban: LAW, az évszám megadásával) 1653 (Cod. 12051.) 14. (Ursula von Thannhausen elogiuma). – Kutatástechnikai okokból a jezsuita éves jelentéseknek részben a Rómában, részben a Bécsben őrzött példányait használtam a Campus Hungary, a Magyar Ösztöndíj Bizottság Collegium Hungaricum (CH/2), illetve az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány (Ernst-Mach-Stipendium der Aktion Österreich-Ungarn) ösztöndíjainak segítségével.

⁶ Vö. *Ladislav Lukács* (coll. et ed.): *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. II. (1601–1640).* (Monumenta Historica Societatis Iesu 125) Roma 1982., továbbá Lukács: *Catalogi III–IV. vonatkozó adataival.* A judenburgi tercia próbációs házról l. még *Stefanie Schaffer*: *Das Gymnasium der Jesuiten in Judenburg (1621–1773).* Geisteswiss. Diplomarbeit am Institut für Geschichte der Karl-Franzens-Universität, Abteilung Allgemeine Geschichte der Neuzeit. München 1989. (Kézirat) 10–13.

⁷ DUHR: *Geschichte der Jesuiten* I. 340.

A soproni terciához alapításának kísérlete

Az Esterházy Miklós nevéhez fűződő Esterházy- (vagy nádori) misszió és a korai főúri missziók (például Bánffy-misszió, Forgách-misszió) a „térítő földesúri ellenreformáció” első eredményeit érték el az 1620-as évektől kibontakozó rekatolizációs hullámban a nyugat-magyarországi régióban.⁸ Földesúri katolizációs törekvéseit ismereteim szerint ebben a térségben elsőként Nádasdy Ferenc kapcsolta össze a tercia próbációs atyákban rejlő missziós munkaerővel mint lehetőséggel. Az 1660-as években – sőt, feltehetően már korábban is – birtokaira rendszeresen hívott terciáriusokat, akik a Jézus Társaságában teendő végleges fogadalomra való alkalmasságukat bizonyították azzal, hogy a legnehezebb területeken, a legreménytelenebb helyzetekben is állhatatosan és eredményesen térítették.

Nádasdy katolizálása (1643) óta szoros kapcsolatban állt a Jézus Társaságával. Különösen a soproni kollégiummal, amelynek kötelékében a főúr udvarában 1645–1663 között állandó jezsuita misszió is működött egy vagy két páterrel.⁹ Mellettük a gróf a rendi vezetéstől, a provinciálistól évente terciárius atyákat is kért és kapott, akik „idénymunkában” végezték térítő munkájukat a hatalmas birtokokon. A jezsuita éves jelentés szerint 1660-ban három terciárius atya a mezővárosok, továbbá 37 falu tíz-tízezer (összesen húszezer) lakóját vezette vissza „Krisztus aklába”, emellett 21 protestánsok által használt templomot vettek át a római katolikus egyház számára, a bennük addig szolgáló tíz-tíz lutheránus és kálvinista lelkész áttérítése után. A jelentés a – gyakran inkább szimbolikusan értelmezendő – számadatok mellett egy példázatot is megőrzött. Hegykőn¹⁰ a misszionáriusoktól egy asszony és egyetlen fia ellopott egy csomagot, amely élelmet, esetleg át nem változtatott ostyákat tartalmazhatott. Miután tettüket esküvel is tagadták, a jezsuiták távozását követő napon a csomagocskát elővették, és megették belőle egymást, tréfából felidézve a római katolikus mise áldozati részének formuláját. Az istenkáromlók vesztére azonnal vihar támadt, mindkettejükbe villám csapott, majd a házukban holtan találták meg őket. Ezáltal „mindenki számára világossá vált, hogy a tetemeiket is el kell éget-

⁸ Vö. pl. *Fazekas István*: Falusi közösségek hitváltoztatása a XVII. században. Adalékok a fraknói grófság és a kismartoni uradalom rekatolizációjához. In: *Uő*: A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 20) Győr 2014. 187–195, 196–215. A fogalomra: *Péter Katalin*: A jezsuiták működésének első szakasza Sárospatakon. In: *Uő*: Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél évszázadból. Bp. 1995. 186–199.

⁹ Vö. legújabban *Viskolcz Noémi*: A mecénatúra szinterei a főúri udvarban. Nádasdy Ferenc könyvtára. (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai VIII) Szeged–Bp. 2013. 49.

¹⁰ A forrásban *Negikó* formában, ez azonban alighanem Hegykő félreírása, mivel Soprontól 3 mérföldre fekvő oppidumról van szó.

ni, és hogy a lelküket az isteni tilalom az örök tűzre ítélte”.¹¹ Két évvel később a terciáriusok nagybőjt idején összesen 460 embert, azaz 13 apostata mellett három teljes falu lutheránus és kálvinista lakosságát térítették át, minden faluban egyúttal a templomot is katolikus használatba vették. Az anyanyelvi prédikálás mellett az éves jelentés a szentek tiszteletének terjesztését emeli ki.¹²

Ugyanebben az évben a Nádasdy-birtokok mellett más magyarországi területeken is kiszolgáltatták a szentségeket, a tábori missziókban pedig 200 életgyónást hallgattak meg.¹³ Az 1663. évi jelentés a terciáriusok tanító, kateketizáló tevékenységét emeli ki, aminek következtében a korábban „eretnek” családokban is bevezették a Szűz Mária-litániákat és a lelkiismeretvizsgálatot.¹⁴ A magyarországi területeket a judenburgi terciaházhoz közelebb esőkkel együtt említik a következő évek jelentései. Gyóntattak, térítettek és protestáns lelkészeket távolítottak el, a szentképek, különösen Szent Ignác tiszteletét terjesztették az áttérített falvakban, miközben a Nádasdy-birtokokon is folytatták nagybőjti misszióikat, 1667-ben 650 embert gyóntattak meg.¹⁵ Magyarországnak és Horvátországnak az osztrák tartományokkal határos területein térítettek, a gyermekeket a keresztvetésre, a felnőtteket a katolikus hit alapjaira tanították, misszióik során bűnbánatra szólították a népet.¹⁶ Tevékenységük, amint látni fogjuk, később is hasonló maradt, miközben Nádasdy Ferenc, utóbb Széchényi György veszprémi, majd győri püspök törekedett arra, hogy misszióiknak Magyarországon is intézményes keretet teremtsenek, azaz számukra tercia probációk házat alapítsanak.

Nádasdy alapítási kísérletének előzménye, a soproni rendházzal való kapcsolata még a katolizálása előtti évekre nyúlik vissza, mert a Nádasdy család volt a kegyura a soproni kereszties javadalomnak,¹⁷ amelyet Draskovich György győri püspök (1635–1650) a soproni kollégium egyik alapítványául szánt. Az egykori johannita Keresztelő Szent János-templom és tartozékai kegyuraságát korábban Nádasdy Tamás nádor szerezte meg. Az 1636-tól 1650-ig elhúzódó alapítási folyamat kezdetén komoly nehézséget okozott a buzgó evangélikus kegyúr és özvegy anyja, Révay Judit ellenkezése.¹⁸ Draskovich 1640-re elérte, hogy a javadalom addigi élvezője, Nyéki Vörös Mátyás átengedje neki a beneficiumot, és

¹¹ LAW 1660 (Cod. 12057.) 51–52. „Factu multitudinis accursu in palatis exstinctorum, nec dum traiectae formulae repertae sunt, visumque pariter omnibus cadavera quoque cremanda esse, quod animas divina vetito aeternis flammis addixisset.”

¹² LAW 1662 (Cod. 12222.) 55v.

¹³ LAW 1662 (Cod. 12222.) 58r, 71v.

¹⁴ LAW 1663 (Cod. 12060.) 110.

¹⁵ LAW 1664 (Cod. 12061.) 12; Historia Collegii Soproniensis ab ipsis eiusdem initiis anno 1636 iactis per continuatam diligenter annorum seriem charae posteritati fideliter tradita. Tomus 1. Österreichische Nationalbibliothek (Wien), Handschriftensammlung, Cod. 14003. (a továbbiakban: HCS) 201. (1665. év) 212. (1666. év)

¹⁶ LAW 1666 (Cod. 12063.) 20; LAW 1667 (Cod. 12064.) 19.

¹⁷ A soproni kereszties (johannita) javadalomhoz l. HÁZI: Sopron középkori egyháztörténete 135–171; BÁN: Sopron újkori egyháztörténete helyenként.

¹⁸ HCS 68–69 (1636. év).

ehhez az özvegy hozzájárulását is megszerezte – cserébe elengedte 900 forintnyi tizedbértartozását.¹⁹ Az 1636 óta működő rezidencia végleges, kollégiumként való megalapítását 1650-ben, néhány héttel Draskovich halála előtt fejezték be. Johann Bucelleni osztrák tartományfőnök és a püspök rögzítette, hogy a kollégium a Krisztus Teste-konfraternitás, a soproni keresztes javadalom és a pornói apátság javait kapja meg; az adományt az uralkodó is megerősítette. Ezen felül Draskovich 40 000 forintos alapítványt tett hat százalékos kamatra a kollégium javára, és kérte, hogy a jezsuiták Rendalkotmánya szerint az alapítói címet élvezhesse. Kérte továbbá, hogy az intézményt nevezzék kollégiumnak, a superior pedig rektornak.²⁰ Bucelleni az alapítás ügyében támogató levelet küldött Rómába, és kérte Francesco Piccolomini rendfőnök beleegyezését, amelynek értelmében a súlyosan beteg püspök a 40 000 forintot is átadhatná.²¹ A kifizetést végül Draskovich csak végrendelete révén teljesíthette, de talán még tudott a generális szeptember 17-i levelében elküldött jóváhagyásáról.²² Az október 28-án elhunyt püspököt a jezsuita kollégium alapítójaként a soproni Keresztelő Szent János-templomban temették el.²³

A megboldogult főpap életében már nem élvezhette a Társaság részéről neki mint fundátornak biztosított lelki javakat, de még éppen idejében kapta meg a rendfőnöktől az alapítói címet.²⁴ Az alapítás ezzel jogilag lezárult, ezért a szakirodalom alig ismeri a fundáció körül 1650 után kialakuló vitákat. Nádasdy Ferenc ugyanis szintén szeretett volna a soproni kollégium fundátora lenni: erre hivatkozási alapot a keresztes javadalom kegyurasága, továbbá egy

¹⁹ Draskovich Györgyöt már 1636. nov. 10-én beiktatták a keresztes javadalomba, vö. *Originale literae circa Collegium Soproniense 1639*. Soproni Evangélikus Levéltár (a továbbiakban: *Originale literae*) 177. I. 20. 107. Ezt a Magyar Kamara utasítására Rosemann Sámuel soproni harmincados nov. 19-én megerősítette, vö. *Szabady Béla*: Draskovich György győri püspök élete és kora (1599–1650). In: *Sziklai Jenő* (kölz.): A 300 éves soproni szentbenedek-rendi Sz. Asztrik kat. gimnázium jubileumi értesítője az 1935/36. isk. évről. Sopron 1936. (a továbbiakban: SZABADY: Draskovich György) 15–115, 67; SCHWARTZ: Die Geschichte des Kollegs 15. Révay Judit tizedbértartozásának elengedéséről: *Originale literae*, kötetlen iratcsomó, 21. sz.

²⁰ Draskovich György levele (Johann Bucelleni aláírásával) [Francesco Piccolomini rendfőnökhöz], 1650. aug. 23. Bécs, MNL OL E 152 (Magyar Kamara Archivuma, Acta Iesuitica), Irregistrata Coll. Soproniense, 218. d. 1. t. 3. sz. 13r.

²¹ Johann Bucelleni levele Francesco Piccolominihez, 1650. aug. 27. Bécs, MNL OL E 152, Irregistrata Coll. Soproniense, 218. d. 1. t. 3. sz. 13v–14r.

²² 1650. szept. 17. [Francesco Piccolomini] Johann Bucellenihez. Archivum Romanum Societatis Iesu (Roma, a továbbiakban ARSI) Austr. 6. f. 68r. [A jezsuita rendfőnökök válaszevelei az osztrák rendtartományba = Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára (Budapest) VI. 68. 1. Lukács László SJ gyűjtése a magyar vonatkozású levelekről, gépirat. A dokumentumok másolatát használtam, de az iratokra az eredeti jelzettel hivatkozom.] Draskovich végrendeletét közli: *Horváth Kristóf*: A Soproni Kath. Gymnasium története. A soproni kath. gymnasium alapítása, fejlesztése és a nemesi konviktus. In: A pannonhalmi Szent Benedek-rend soproni kath. főgymnasiumának értesítője az 1894/95. iskolai évről. Sopron 1895. 5–35, 22–23.

²³ SZABADY: Draskovich György 108–109; LAW 1650 (Cod. 12220.) 347v.

²⁴ Az alapítónak járó lelki javakról: Institutum Societatis Iesu II. 55. (Pars V. Caput I.)

tercia probációs ház alapításának szándéka nyújtott. Nádasdy emellett a leendő kollégium épületének, a tervezett terciaháznak építtetőjeként és a kis Keresztelő Szent János-templomnak átépíttetőjeként a fundátori címet a rendfőnökkel való új szerződéssel kívánta biztosítani magának. A Társaság szabályai azonban intézményenként egyetlen fundátori címet engedtek meg, így 1652-re egyértelművé vált, hogy a gróf legfeljebb confundator, azaz társalapító lehet. Ehhez viszont az akkori osztrák provinciális, Trinckel Zakariás támogatását is megszerezte: „Főméltóságú Nádasdy gróf úr a soproni kollégium fundátora óhajt lenni. Abban, mivel őt a győri püspök a jó emlékezetű főtisztelendő Piccolomini atyánál megelőzte, azt kívánja, hogy legalább confundatornak nevezzék, ugyanott a tercia probációs hely emelése, templom és kollégium építése révén. Továbbá a Szent János keresztes konventet is odaadta, amelyből a mieink ténylegesen jövedelemhez jutnak. És mivel sokkal többet szándékozik adni, mint ami ahhoz megkívántatik, hogy fundátor legyen, és az imákat és a szokásos felajánlásokat bírja, csupán a [fundátori] neve és címe hiányzik, a provincia consultorai jónak látják, hogy ezt a titulust Magyarországon egy ekkora grófnak (...) bőkezűen meg kell adni, és számára fel kell kínálni a szokásos felajánlásokat, hogy azt, amit megígért, meg is valósítsa. Ezért azt a kegyet kérjük atyaságodtól, hogy iránta jóindulatú legyen.”²⁵

A soproni alapítást az alapítványtétel nehézségei mellett kezdettől fogva jelentősen hátráltatta az evangélikus város(vezetés) kitartó ellenállása. Ez akadályozta meg, hogy a Draskovich-féle alapításon túl a rend a városban épülethez vagy házhelyhez jusson. A soproni rendház kezdettől, 1636-tól használta a Fővényverem utca (mai) 5. szám alatti két épületet, a Krisztus Teste-konfraternitás épületét és a vele egybeépített oltárjavadalmas házat, az ún. Kirchhaust, amelyet már Dobronoki György superior első soproni tartózkodása (1636 szeptember) után átalakítottak a rendház és iskola számára.²⁶ Paczoth Ferenc superior (1639–1641) a Draskovichtól átvett, a templom mellett álló egykori keresztes rendház (vámház) épületét nagy költségen alkalmassá tette iskola céljára, „a romokból és a mocsokból kiemelte”, majd 1640-ben a püspök egyetértésével a

²⁵ „Cupit illustrissimus dominus comes de Nadasd esse fundator collegii Soproniensis. In quo, cum episcopus Iaurinensis ipsum praevenerit apud reverendum patrem Piccolominum bonae memoriae, desiderat saltem dici confundator, erigendo ibidem tertiae probationis locum, aedificando ecclesiam et collegium. Dedit praeterea Crucigeratum Sancti Joannis, ex quo de facto nostri fructus percipiunt. Et quia multo plus daturus est, quod requiratur ad hoc, ut sit fundator, habeatque preces et consueta suffragia, solumque de nomine ac titulo egetur, visum est consultoribus Provinciae hunc titulum tanto comiti in Ungaria, qui ultro prodesse et [1 szó olvashatatlan] Fidei incremento potest, resque Societatis plurimo promoveret, liberaliter esse concedendum; [294v] eidemque consueta suffragia offerenda, ubi, quae promisit, facto ipso adimpleverit. Pro qua gratia rogatur Pater Noster, velit eum non gravate indulgere.” ARSI, 21 Epp. Austr. 1601-1660. 294rv. 1652. évnél, Trinckel Zakariás osztrák tartományfőnök memoriáléja Goswin Nickel rendfőnöknek.

²⁶ Kádár Zsófia: A soproni jezsuita kollégium kezdetei (1636–1640): Dobronoki György SJ superiora, 1. rész. SSz 65 (2011) 4. 381–402. (a továbbiakban: KÁDÁR: A soproni jezsuita kollégium) 400–401.

Fövényverem utcai rendházból ide helyezték át a gimnáziumot.²⁷ Ennek a „köl-tőzésnek” a város ellentmondott a jezsuitákkal 1636-ban kötött szerződés azon kitétele alapján,²⁸ amely szerint a város birtokán a Társaság nem birtokolhat több területet a kezdetben kapott két (Fövényverem utcai) háznál. A püspök és a jezsuiták azonban arra hivatkozva, hogy a keresztes javadalom (a Nádasdyak lévén kegyurai) nem a város földjén van (nec in fundo civitatis sita), sikeresen védték meg az új iskolaépületet.²⁹

A soproni kollégium birtokgyarapodásának, a pornói apátság használatba vételének történetét most mellőzve a jezsuiták Sopron városán belüli helyzetére és a Nádasdyhoz fűződő kapcsolatukra koncentrálok. A kereszteség javaiból ugyanis egy kis, vasajtós házat, amely a keresztes konvent telkén (Kreuzhof) állt, továbbá a vám összegének egyharmadát Nádasdy Ferenc családi örökségének és szarvkői vára tartozékának tartotta.³⁰ Ezt a vámharmadrészt 1645 márciusában kapták meg a jezsuiták Nádasdytól, a város és Lóny Mihály plébános ellentmondása dacára.³¹ A gróf és a soproni jezsuiták között 1650–1651-ben kezdődött meg az – általam eddig csak közvetett adatokból ismert – egyezkedés Nádasdy említett fundátori címe és a kollégium anyagi alapja, Sopronon belüli épületeinek biztosítása érdekében. A szerződéstervezet tartalma feltehetően efféle lehetett: Nádasdy a Társaság szabályaival összeegyeztethetetlen kegyúri jogáról lemond, és átadja a keresztesvám harmadát, továbbá felépíti a kollégium épületét (a Kreuzhofon), az akkori, nagyon szűk templom helyett újat emel, és építtet egy tercia probációs házat. Másrészt a Társaság őt a terciaház alapítása okán fundátornak ismeri el. A rendfőnökök, elsőként Francesco Piccolomini levelei alapján 1651-től folyamatosan napirenden volt a Nádasdyféle soproni alapítás ügye, de már kezdetben az a probléma merült fel, hogy a gróf szerződési feltételei a Társaság Rendalkotmányának ellentmondtak, ezért a rendfőnökök a soproni elöljárókat és az osztrák tartományfőnököket is arra intették, hogy Nádasdy jószándékának fenntartására törekedve a Társaság szabályainak megfelelő feltételeket eszközöljenek ki.³² Másrészt 1650–1651-ben Pálffy Pál nádor közbenjárása ellenére a soproni tanács eredményesen tiltakozott a jezsuiták „terjeszkedése” ellen, mivel az említett 1636. évi szerződéssel

²⁷ HCS 111. (1640. év) „Consentiente illustrissimo et reverendissimo domino episcopo nostro hoc anno domus angustias sublevavimus scholas in domum telonei seu Crucigeratus templo vicinam transferendo quam prius reverendus pater Franciscus Paczott superior sat copiosis expensis accommodavit, et e ruderibus et sordibus elevavit.”

²⁸ A szerződés pontjairól l. KÁDÁR: A soproni jezsuita kollégium 398–399.

²⁹ Vö. HCS 111. (1640. év). A város ellenkezésével szemben Esterházy Miklós nádor támogatásához folyamodtak.

³⁰ Vö. HCS 178. (1662. év).

³¹ HCS 119. (1645. év). Lóny Mihály plébánosi (1644–1645) tevékenységéről: BÁN: Sopron újkori egyháztörténete 182–183.

³² ARSI Austr. 6 f. 92r. 1651. máj. 20. [Francesco Piccolomini rendfőnök] Trinckel Zakariás provinciálisnak. Austr. 6 f. 91v. 1651. máj. 20. ugyanaz ugyanannak. Austr. 6 f. 97v. 1651. júl. 22. [Goswin Nickel rendfőnök-helyettes] Turkovich György viceprovinciálisnak.

ellentétesnek tartották.³³ Goswin Nickel rendfőnök 1652 áprilisa és augusztusa között mégis bizakodó volt az alapítás sikeressége és a tervezett terciaház felállítására tekintetében, Nádasdy felajánlott alapítványa ellenében a terciaház óhajtott fundátori címének megadását is jóváhagyta.³⁴ 1652 őszén azonban egy tűzvész a (Fővényverem utcai) rendház tetejét megrongálta, ami új építkezésekre adott lehetőséget.³⁵ Mivel a város továbbra sem mutatott hajlandóságot, hogy a jezsuitáknak építési telket adjon, Francesco Antonelli rektor a következő évben kölcsönt vett fel, és kijavíttatta a rendház sérüléseit, egyúttal – feltevésem szerint emeletráépítéssel – 10 szobával és a háztörténet szerint egy órának való kis tornyocskával bővítette az épületet.³⁶ A rendtagok (1653-ban 14-en laktak a rendházban) közül így mindenkinek saját szobája lett, holott addig akár 2-3 ember is lakott egy helyiségben. Az építkezés ellen a város sokat tiltakozott, de nem tudta a bővítést megakadályozni.³⁷

A Nádasdy-féle alapítás ügye 1654-re háttérbe szorulni látszott. A város ellenkezése miatt hely híján az iskolát sem bővíthették, a rendház átépítését pedig önerőből oldották meg. Közben ráadásul előtérbe került a győri kollégium újabb fundációjának – alább részletezendő – kérdése, minthogy Széchényi György veszprémi püspök nagy összegű alapítványt kívánt tenni a rendház javára. A soproni Nádasdy-féle alapítás legközelebb 1662-ben tűnik fel a forrásokban, amikor a rendfőnök levelezése mellett a soproni historia domus is hosszabban számol be róla.

A háztörténet szövevényes leírásából kiderül, hogy 1662-ben a Kreuzhof telkén egy új iskolaépület befejezetlen négy fala állt, minthogy a terület – amelyen a régebbi iskolaépület, az istálló, egy kis kert és a templom volt – jogi

³³ Vö. pl. MNL GyMSMSL SVL Oerteliana, lad. III. et C. fasc. I. nr. 27. 1650. okt. 13. A soproni szenátus tiltakozása Pálffy Pál nádor előtt. Továbbá: MNL OL E 152, Irregistrata Coll. Soproniense, 221. d. 12. t. 368. sz. (635r–636v) 1652. jún. 21., 1652. aug. 1. Nádasdy Ferenc két levele Trinckel Zakariás osztrák provinciálisnak (másolat).

³⁴ ARSI Austr. 6 f. 114r. 1652. ápr. 20. [Goswin Nickel rendfőnök] Trinckel Zakariás provinciálisnak. Austr. 6 f. 121r. 1652. aug. 15. ugyanaz Francesco Antonelli soproni rektornak.

³⁵ HCS 138. (1652. év), továbbá Austr. 6 f. 127r. 1652. nov. 2. [Goswin Nickel rendfőnök] Francesco Antonelli soproni rektornak.

³⁶ Ennek a bővítésnek a nyomait őrizhette meg a MNL OL Térképtárban (S 12 Div IX No 81.) őrzött és korábban általam azonosított alaprajz, amely a Kolleum épületének vszl. 1773 utáni felmérésekor készült.

³⁷ HCS 139. (1653. évnél). Vö. SCHWARTZ: Die Geschichte des Kollegs 34–35. A 10 szoba hozzáépítéséről szóló adatok szerintem nem a Kreuzhof épületére vonatkoznak, ahogy legutóbb a területen feltárást és falkutatást végző szakemberek leírták. *Gabrieli Gabriella – Kelemen István – Nemes András: Johanniták – jezsuiták – Víg paraszt. (A Bécsi utca 7-9-11. és a Szélmalom u. 10. számú telkek története)*. SSz 67 (2013/2) 117–137, 122. (Köszönöm Nemes András készséges segítségét, hogy a területet és az épületmaradványokat megmutatta nekem.) Az építéstörténeti adatok közül a Fővényverem utcai rendházra és a Kreuzhofon álló gimnáziumra vonatkozóak elkülönítése sokszor nem egyszerű. A jezsuita források alapján számomra úgy tűnik, hogy a jezsuitáknak a belvárosi Szent György utcába való beköltözéséig a templom mellett állhatott az iskola épülete, míg a rendtagok lakhelyéül szolgáló rendház a Fővényverem utcai Kolleum volt.

helyzetében maga Paulovich János rektor (1660–1663) is elbizonytalanodott. A keresztes javadalomnak ez a telke ugyanis a Nádasdy által 1650-ben kezdeményezett új terciaház alapításának (is) a tárgyát képezte, amiben a rend és a gróf között nem született megállapodás. A rektor attól tartott, hogy Nádasdy az egyik szerződési pontban családi örökségként rögzíti a telket és a vámbevétel harmadát a – fentebb már említett – vasajtós kis vámházzal együtt, amely az iskolaépületbe belépők számára jobb kéz felé esett. Nádasdy erről a vámházról és a vám harmadrészéről állította, hogy a szarvkői uradalmához tartozik. A Társaság pedig ezt feltehetően azért nem ismerte el, mert ezzel ellentmondott volna a Draskovich-féle alapításnak, amely már 1650-ben az egész Kreuzhofot a Társaságnak adományozta. Valószínűleg ez a nézeteltérés okozta a soproni jezsuiták „színlelt késlekedését” az iskolaépítés terén.³⁸

Nádasdy terciaház-alapítási terve a rendfőnöki levelezésben is gyakori téma volt ekkoriban. Gianpaulo Oliva 1662 nyarán arra biztatta Francesco Pizzoni tartományfőnököt, hogy consultoraival tárgyaljon az alapítás lehetőségeiről, de ugyanő 1665 tavaszán már arra kérte a provinciálist, hogy járjon utána, min akadt el a fundáció ügye.³⁹ Közben 1663 júliusában a gróf végrendeletet írt, amelyben a terciaház számára 50 000 forintot szánt. Ebből 25 000 forintot – amint írja – a keresztes javadalom és birtokai tesznek ki, a másik feléből pedig Sopronban tervezett a jezsuiták számára egy épületet emelni, de ez a város ellenállásán megbukott. Ezért a testamentumban azzal a feltétellel, hogy a jezsuitáktól fundatori és nem csupán confundatori vagy benefactori címet kap, rájuk ruházza apja elmaradt fizetését, amellyel az uralkodó tartozik még neki. Az erről szóló elismervényt hagyja tehát a soproni atyáknak, „melyet ők könnyen őfelségétől ki is tudnak szerezni, mivel bizonyos adósság”. A továbbiakban – a fentebb leírtakból is körvonalazódó – nehézségről ír, tudniillik hogy ha a Jézus Társasága nem kívánja biztosítani neki az alapítói titulust, a számukra Sopronban tett alapítványát a keresztes javadalommal (Bő falu birtokával) együtt a szombathelyi domonkosokra hagyná.⁴⁰ Az anyja és maga által a soproni jezsuitáknak tett alapítványáról pedig azt írja, hogy az „bizonyos conditiók alatt volt és az paterektől nem acceptáltatott”. Bár kétségesnek tartja, hogy a helyzet még megváltozhatna, fundátorként való elismerése esetén kiköti, hogy adománya a Társaság esetleges elűzése esetén mindkét nembéli utódaira szálljon vissza, hogy ők az alapítvány összegét és birtokait más, tanító szerzetesrendre ruházzák; ha pedig a jezsuiták mégis visszajönnének, megint őket illesse.⁴¹

³⁸ HCS 178. (1662. év).

³⁹ ARSI Austr. 7 f. 259r. 1662. júl. 15. [Gianpaulo Oliva rendfőnök-helyettes] Francesco Pizzoni provinciálisnak. Austr. 8. p. 148. 1665. ápr. 11. ugyanaz ugyanannak.

⁴⁰ A keresztes javadalmat és Bő birtokát Nádasdy alapítói címének meghiúsulása ellenére továbbra is a soproni jezsuiták élvezték, mivel abban a gróf 1670-re már megerősítette őket, vö. LAW 1670 (Cod. 12067.) 154.

⁴¹ A végrendelet szövegét l. *Schönherr Gyula*: Nádasdy Ferencz országbíró végrendelete. Első közlemény. Történelmi Tár 11 (1888) 176–187, 185–186. A végrendeletnek ezt a pontját említi: *Toma Katalin*: Gróf Nádasdy Ferenc országbíró politikusi pályaképe (1655–1666).

A rendfőnök Ruckel Zsigmond soproni rektornak 1665 augusztusában írott levelében az alapítvány tervezett összege már 30 000 forint – feltehetően ez csak a keresztes javadalom és birtokai mellett fennmaradó második részt tette volna ki.⁴² A generális – talán a Draskovich-hagyatékából csak nehezen befolyó 40 000 forintos alapítványi összeg esetéből okulva – figyelmeztette a rendház elöljáróját, hogy a pénzt hiánytalanul vegye át, és biztos helyen tétesse le. Nádasdy későbbi panaszából úgy tűnik, hogy a terciaház alapításának terve egyelőre megghiúsult. A gróf szándéka 1666-ban ismét lekerült a napirendről, hiába sürgette még ekkor is a fundáció befejezését, és hiába panaszkodott a rendfőnöknek, hogy korábbi pénzzadományát a terciaház helyett a kollégiumra költötték.⁴³

Az országbíró elképzelt alapítási tervéhez és a fundátori cím megszerzéséhez a végletekig ragaszkodott, bár ennek 1666 után egyre kisebb realitása volt. Az utolsó kísérletet 1669-ből ismerjük, amikor ismételten a soproni keresztes vám harmadrészeről és az ahhoz tartozó telekrészeről kívánta a páterekkel elismertetni, hogy azok nem a keresztes javadalom részei. Hosszas tárgyalás után 1669 júliusában sikerült megállapodnia a soproni jezsuitákkal, hogy a keresztes javadalmat minden javaival és tartozékaival együtt – beleértve a bécsi úti vámharmadrészt is –, nekik adományozza bizonyos feltételekkel. Egyrészt, hogy a Társaság őt nagy jótevőjének ismeri el és ennek megfelelően imádkozik érte. Másrészt, hogy ha további 28 000 forintot letesz és ezzel a soproni kollégium mellett egy tercia probációs házat állít fel, ennek jogán fundátornak ismerik el. Harmadrészt, hogy ha a jezsuiták az országot végleg elhagyni kényszerülnek, a keresztes javadalom a Nádasdy családot illesse. A grófnak elfogatása előtti utolsó vonatkozó cselekedete volt, hogy az addig fenntartott két kis birtokrészeről, a vitatott jogállású vámszedő házacskáról és kis kertről is lemondott a jezsuiták javára.⁴⁴

A soproni terciaház alapításának terve az 1669. évi szerződés második pontjának megghiúsulása miatt végleg kútba esett. Összességében a probációs ház két évtizede tervezett felállítását, illetve annak kudarcát több tényező is befolyásolta. Egyrészt a Kreuzhof telkének vitatott jogi helyzete, másrészt a város területén való terjeszkedésnek, újabb telek vagy ház szerzésének a magisztrátus ellenkezése miatti lehetetlensége, harmadrészt a Nádasdy által felajánlott alapítványi összeg kifizetésének nehézsége, negyedrészt a fundátori cím megadásának

Doktori disszertáció (ELTE). Kézirat. Bp. 2005. 56. Toma Katalin (források híján) nem ismerte részleteiben Nádasdy terciaház alapítására irányuló tervét, de a gróf által kívánt fundátori címet már feltételesen ezzel kötötte össze.

⁴² ARSI Austr. 8. p. 187. 1665. aug. 15. [Gianpaulo Oliva rendfőnök] Ruckel Zsigmond soproni rektornak.

⁴³ ARSI Austr. 8. p. 238. 1666. febr. 20. [Gianpaulo Oliva rendfőnök] Michael Sicuten tartományfőnöknek. Austr. 8 p. 240. 1666. febr. 20. ugyanaz Ruckel Zsigmond soproni rektornak.

⁴⁴ SCHWARTZ: Die Geschichte des Kollegs 38., ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Coll. Hev. XXXV., 241–249., 1669. okt. 27. I. Lipót oklevele, megerősíti a Jézus Társasága részéről Johann Berthold provinciális és Georg Kniffez soproni rektor, illetve gróf Nádasdy Ferenc közötti, Parndorfon 1669. júl. 5-én létrejött megállapodást (másolat).

problémái. Emellett a rendi vezetés egy évtized elteltével, az 1660-as évek végén már más politikai környezetben és – amint látni fogjuk – már újabb lehetőségekkel, a győri terciaház alapításával is számolva könnyebben lemondhatott az országbíró ajánlatáról.⁴⁵

Széchenyi György alapítványa és a győri terciaház (1668–1670)

Miközben a terciárius atyák a Nádasdy-birtokokon 1667-ben is tovább tevékenykedtek,⁴⁶ éppen ebben az esztendőben készült el a győri rendház új épülete Széchenyi György győri püspöknek, a kollégium (újra)alapítójának anyagi támogatásával.⁴⁷ A soproni kollégium és Nádasdy esetével ellentétben ugyanis Széchenyi megtalálta a kellő módot, hogy a győri kollégium fundátori címét megszerezze.

Az első jezsuiták 1626 augusztusában érkeztek Győrbe, a gimnáziumuk 1627–1630 között fokozatosan épült ki. Soprontól eltérően Győrött – püspöki és káptalani mezőváros lévén – nem a helyi városi tanács, hanem a székeskáptalan támasztott akadályokat a páterek behozatala ellen. Az alapítást Dallos Miklós győri püspök (1623–1630) II. Ferdinánd nevében – névleg az ő adományából, minthogy a püspök pénzén megvett épületeket a Társaság királyi adományként kapta – és Pázmány Péter érsek támogatásával vitte sikerre, a királyi alapítólevél 1627. szeptember 20-án kelt.⁴⁸ A püspök így bőkezű tárgyi és pénzadományai ellenére sem lehetett a Társaság által elismert fundátor; 1630-ban, temetéséről beszámolva az éves jelentés a kollégium legnagyobb patrónusának nevezi, akit a káptalan mellett a kollégium is mintegy saját halottjaként kísért utolsó útjára.⁴⁹ A győri alapításnak ez a kettőssége adott módot Széchenyi Györgynek arra, hogy a győri kollégium fundátori címét egy újabb alapítólevélbe foglalt 50 000

⁴⁵ Széchenyi György győri püspökként időközben Sopronban nemesi konviktust is alapított (vö. HCS 161–162. 1660. év), ez azonban nem kötődik szorosan a Nádasdy-fele alapítás történetéhez.

⁴⁶ Ebben az évben a Nádasdy-birtokokon 650 embert gyóntattak meg. HCS 212.

⁴⁷ Legalábbis a kollégium építésének egy szakasza lezárult. Az építéstörténetről: *Székelly Zoltán*: Adalékok a győri jezsuita iskola és rendház XVII. századi építéstörténetéhez. In: *Szilágyi Csaba* (szerk.): A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Piliscsaba 2006. 366–374, különösen 372.

⁴⁸ Vö. ACSAY: A győri kath. főgimnázium 16–18. Az alapítás részleteiről: *Kádár Zsófia*: A jezsuiták letelepedése és kollégiumalapítása Győrben (1626–1630). In: *In labore fructus* 209–234.

⁴⁹ Adományairól és temetéséről: *Litterae Annuae* (Roma), ARSI (a továbbiakban: LAR, az évszám megadásával) LAR 1630 (Austr. 135.) 684. vö. *Kádár Zsófia*: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630). In: *uő – Lakatos Bálint – Zarnóczki Áron* (szerk.): *Archivarium historicorumque magistra*. Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára. Bp. 2013. 293–328, 316.

forintos alapítvány tételével magának biztosítsa.⁵⁰ Egyúttal ez az összeg adta az anyagi fedezetét a város főterén a jezsuita templom melletti nagy rendház felépítésének.⁵¹

Széchényit a győri alapítványtételre veszprémi püspökként saját egyházmegyéjének állapota ösztönözte. A jezsuitáknál iskolázódott, elkötelezett főpap saját püspöki székvárosa helyett elődeihez hasonlóan kénytelen volt a töröktől védettebb Sümegen rezideálni, miközben Veszprémben a győri kollégium kötelekébe tartozó jezsuita misszió működött.⁵² A missziós állomás helyzete azonban éppen Széchényi alapítása előtt válságos helyzetben volt, Trinckel Zakariás tartományfőnök feltehetően 1653 végén hívta vissza a pátereket.⁵³ A püspök alapítványtételle a veszprémi egyházmegyéjét is a győri jezsuiták tevékenységének hasznélvezőjévé kívánta tenni „az üdvösséges igehirdetés, katekizálás, vallásos társalgás s az ifjuságnak erényben és tudományokban való képzése által”.⁵⁴ Mindezt az alapítvány elfogadásában döntéshozatalra egyedül jogosult jezsuita rendfőnökkel, Goswin Nickellel is tudatta. A generális a Rendalkotmányban foglaltak megtartásával (ami Nádasdy esetében az egyik fő nehézség volt) sürgette a győri rektort, Tissinger Jánost a fundáció elfogadására.⁵⁵ Nickel a püspök különös kérésének is eleget tett, nevezetesen annak, hogy az alapítványi összegből a veszprémi egyházmegye területén jezsuita misszionáriusokat tartsanak.⁵⁶ 1654-ben – tehát Nádasdy Ferencnek a terciaház alapítására irányuló korai erőfeszítései idején – még nem jelenik meg a győri kollégiummal kapcsolatban a tercia próbációs atyák eltartásának lehetősége. Ellenben 1655-től újra működött a veszprémi misszió, igaz, csak rövid ideig, mivel a következő év áprilisában a páterek házát egy tűzvész pusztította el.⁵⁷ Mégis érvényesült Széchényi szándéka, mivel a győri kollégiumnak a Veszprémen kívül a hódoltságban, például Andocson és Sebesen működő misszionáriusok fenntartásához is hozzá kellett járulnia.⁵⁸

Széchényi 1658-tól győri püspökként, majd 1667-től egyúttal kalocsai érsekként azonban továbbra is érdekelt maradt, hogy a győri kollégium helyi, győri

⁵⁰ Az alapítólevél szövegét és magyar fordítását l. ACSAY: A győri kath. főgimnázium 34–37. Az alapítói címről II. Ferdinánd nevében fia, III. Ferdinánd lemondott Széchényi javára.

⁵¹ ACSAY: A győri kath. főgimnázium 37.

⁵² Széchényi György életéről és főpapi tevékenységéről l. *Koltai András*: Széchényi VI. György. In: Beke Margit (szerk.): *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Bp. 2003. 310–318. A veszprémi jezsuita misszióról: *Momár Antal*: A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon. (ME/TEM Könyvek 44) Bp. 2003. (a továbbiakban: MOLNÁR: A katolikus egyház) 130–139.

⁵³ MOLNÁR: A katolikus egyház 136.

⁵⁴ ACSAY: A győri kath. főgimnázium 35.

⁵⁵ ARSI Austr. 6 f. 213v. 1654. jún. 6. [Goswin Nickel rendfőnök] Tissinger János győri rektorak. Austr. 6 f. 215v. 1654. jún. 20. ugyanaz ugyanannak.

⁵⁶ ARSI Austr. 6 f. 227rv. 1654. aug. 8. [Goswin Nickel rendfőnök] Trinckel Zakariás provinciálisnak.

⁵⁷ MOLNÁR: A katolikus egyház 136.

⁵⁸ Vö. ARSI Austr. 7 f. 114r. 1658. júl. 13. [Goswin Nickel rendfőnök] Johann Berthold provinciálisnak. Austr. 7. f. 120v. 1658. szept. 14. ugyanaz ugyanannak.

egyházmegyes, illetve távolabbi, a hódoltságra is kiterjedő oktató és lelkipásztori-missziós tevékenységét támogassa. Rövidesen azután, hogy a győri kollégium építése befejeződött, illetve hogy Nádasdyval a soproni terciaház alapítására irányuló tárgyalások megfeneklettek, 1668-ban a judenburgi terciaházból néhány rendtagot egy időre a győri kollégiumba helyeztek át, mivel eltartásuk költségeit Széchényi mint a kollégium fundátora vállalta.⁵⁹ Mivel más alapítványnak egyelőre nem találtam nyomát, valószínűleg nem történt új fundáció, hanem a győri alapítványnak a missziós atyák fenntartására szánt részét fordították a terciáriusok ellátására.

A terciaház felállításának egyedi forrása egy 1668-ban készült tervezet, amely a Győrbe érkező 13 probációs atya és vezetőjük ellátásának többletköltségeit összegzi.⁶⁰ A kollégium könyvelésétől elválasztott jegyzék arra vall, hogy a terciaház felállítására az „érseki kollégium” az alapító Széchényitől alighanem tekintélyes összeget kapott. A kimutatás tételesen számba veszi azoknak a berendezési tárgyakkal, eszközökkel és ruhaneműkkel az árait, amelyeket nem a kollégium biztosított a terciáriusoknak. A 14 szoba felszerelésére – szobánként pamlag, szalmazsák és matrac, tollpárna, két takaró, asztal és szék, illetve térdeplő – összesen 187 forint 57 dénárt szántak. Egy közösségi terem berendezésére, asztalokra és székekre 23 forint 57 dénárt, az ebédlő berendezésére – két asztal, asztalterítők és asztali kendők, ónkannák, tálak, tányérok és sőtartók – 85 forintot irányoztak elő. Ruháeműre – fehérenemű, ing, öv, felsőruházat, üllőpárna és egyéb (passaui) szövetek – 108 forintot, gyapjúneműkre – felsőruházat és kesztyű – 91 forintot terveztek. A kollégium biztosította a szobákba a papírt, tollat, tintát, gyertyát (gyertyatartóval és -koppantóval), tálát, vizeskorsót, ollót és késecskét; az étkezéshez pedig a kanalat, kést, villát, poharat. Szintén a kollégiumban a terciáriusok rendelkezésére álltak kalapok, saruk és élelem. A templomi eszközök és papi öltözet 9 vagy 10 papra való volt, a gyarapodásban a maguk igyekezete mellett az isteni segítségre hagyatkoztak. Tehát a kollégium által biztosított (ezért árak nélkül említett) tárgyak, eszközök mellett mindösszesen 494 forint 50 dénárba került a terciaház berendezése és az oda érkező rendtagok használati tárgyakkal és ruhával való ellátása. Mindez amellet szól, hogy a rendi vezetés és a fundátor is hosszabb távra, nem csupán három évre tervezett, amikor a győri probációs ház felállítása mellett döntöttek.

A terciáriusok számára tett önálló alapítvány hiányában azonban a győri első terciaház rövid életűnek bizonyult. 1669 szeptemberében a győri jezsuiták

⁵⁹ LAW 1668 (Cod. 12065.) 1. „In subsidium enim tertiae probationis Iudenburgensi collegio adnexa sacerdotum in ea exercendorum pars ad collegium Iaurinense ad tempus traducta sumpto suppetente illustrissimo et reverendissimo domino Georgio Szecheny archiepiscopo Colocensi et administratore Iaurinensi collegii istic fundatore.”

⁶⁰ Collegium archiepiscopale Societatis Iesu Iaurini 1668 in provisionem factam 13 patrum tertiariorum et reverendi patris directoris impedit. Iuxta specificationem contentam. MNL OL E 152 Irregistrata Coll. Iaurinense, 205. d. 8. t. 1. sz. 1r–2v. A forrást l. a tanulmány végén.

már arról panaszkodtak, hogy a terciáriusok eltartásának anyagi fedezete hiányzik – a rendfőnök ezzel szemben a kollégium kellő ellátására hivatkozva megalapozatlannak találta kérésüket.⁶¹ 1670 után pedig – a terciához felosztására vonatkozó utalás nélkül – a győri terciáriusokra vonatkozó adatok eltűnnek az éves jelentésekből. Az osztrák rendtartomány fundátorait és legfőbb jötevőit számba vevő, 1675-ben készült reprezentatív összefoglalás is csak a kollégium alapítójaként említi Széchényit.⁶² 1671-ben ismét egyetlen terciához volt a provinciában, majd 1673-ban a bécsi domus professában is találunk egy csoport terciáriust.⁶³ De a második terciához itt sem maradt meg, még egy darabig csak a judenburgi állt fenn.⁶⁴

A működés éveiben (1668–1670) éppen az éves jelentések forráscsoportja számol be legrészletesebben a győri tercia missziósok tevékenységéről. 1669-ben sok „eretneket” térítettek át, vizálykodókat és jogsértő vétkeket békítettek meg, közöttük egy öt éve engesztelhetetlenül gyűlölködő nemest, akit bűnbánatra bírtak, és ezzel a szentségi életre visszavezették.⁶⁵ A következő évben a hit alapjainak tanítása mellett megjelenik a gyógyítás: Szent Ignác közbenjárására egy halva született gyermeket visszahoztak az életbe, és szenteltvízzel három beteget gyógyítottak meg. A szentségi élet megerősítésében is kivették részüket, míg a győri kollégiumban összesen 40 500 áldozási esetet regisztráltak, a terciáriusok misszióiban 7300-an áldoztak. Az életgyónások terén a kollégium 100 esetéhez képest a missziós atyák 75 lelket oldoztak fel. Sok házasságtörőt, elvált párt békítettek meg, és felléptek a babonaságok, a csodatévő erejű cédu-lák ellen. A jelentés nevesíti Óvárt (Magyaróvárt), ahol az „eretnek” szokások ellenében voltak eredményesek. Máshol egy magas rangú nemes férfit, aki jó hírnevét elvesztette és Isten elleni vétkekben élt, három nap alatt lágyítottak meg, majd meggyóntatták. Összesen 95 „tévelygő” (protestáns) és 22 hitehagyott konvertálását jegyezték fel. Az előbbieik között egy Felső-Ausztriából vagy-onát hátrahagyva Magyarországra költöző lutheránus férfit és egy haldoklót térítettek át – utóbbit azelőtt sem felesége konverziója, sem a papok fáradozása nem győzte meg, az érte följánlott misék és áldozások azonban az utolsó pillanatban kegyes halálhoz segítettek. Megtért továbbá egy halálraítélt és további két protestáns, akiket katolikus hitüktől azután a betegség, a börtön és a megszegényítés sem tántorított el. Az aposztaták közül két látványosabb esetet jegyeztek fel, egy férfi nyilvánosan egy jezsuita lábához borult, majd vezeklésül

⁶¹ ARSI Austr. 8 p. 520. 1669. szept. 21. [Gianpaulo Oliva rendfőnök] Johann Berthold provinciálisnak.

⁶² Elogia fundatorum et benefactorum collegiorum et domorum Provinciae Austriae Societatis Iesu, 1675. Archivum Austriae Societatis Iesu (Wien) Sign. 2 08 12 16. 78–80.

⁶³ LUKÁCS: Catalogi IV., 1673. évi adatok.

⁶⁴ Vö. LUKÁCS: Catalogi IV. további adataival. A későbbi hazai jezsuita intézményfejlődés szintén kevésbé ismert mozzanatai, hogy Besztercebányán (1724-től), majd Egerben is működtek terciházak. Vö. *Gyenis András*: Régi jezsuita renházak. Vác 1941. az említett renházaknál. A kérdés további vizsgálatra szorul.

⁶⁵ LAW 1669 (Cod. 12066.) 71.

pénzbüntetéssel sújtotta magát, egy másik pedig szigorú böjtöt tartott. A győri terciáriusok Győr és Óvár mellett Komárom, Pozsony, Sopron, Szepeshely és Nagyszombat környékén, mezővárosokban és falukban a nagyböjt idején, a közelebbi helyeken a nagyobb ünnepek alkalmával misszióztak, Késmárkon pedig református és evangélikus „tévHITEIKBŐL” térítették át a népet.⁶⁶

A tevékenységük mellett az 1669–1670. évi provinciakatalógusból név szerint is ismerjük a Győrben tercia próbációt végző atyákat.⁶⁷ Az első esztendőben 14-en, a másodikban 12-en voltak. Eközben Judenburgban 16, illetve 19 rendtag végezte a harmadik próbaévét. A győri és a judenburgi névsorokat összevetve a páterek életpályájában nincs feltűnő eltérés. Mindkét csoportban találunk később a Társulatból elbocsátottakat (2, illetve 3 főt), illetve vezető tisztséget betöltőket, és egyaránt jellemzően 1635–1640 között születtek. A terciáriusok Judenburg és Győr közötti megosztásakor azonban a rendi vezetésnek bizonyos tudatossága figyelhető meg a származási helyek és a náció-megjelölések alapján. 33 judenburgi páter közül (akikről adatom van), 26-an érkeztek az osztrák örökös tartományok területéről: 14 Austriacus mellett egy-egy Goritiensis (goriziai) és Tyrolensis (tiroli), két-két Carniolus (krajnai) és Styrus (stájer), illetve három-három Carinthus (karintiai) és Moravus (morvaországi) volt. Egyetlen Bavarus (bajor) képviselte a Német-római Birodalom más területeit. Mellettük hatan a magyar korona országaiból érkeztek: három Hungarus (Győrből, Pozsonyból, Szakolcáról) és egy-egy Croata (Szamoborból), Germanus (Győrből) és Slavus (Biccseről). Ehhez képest a győri terciáriusok között a Magyar Királyságból származók voltak többségben, összesen 17-en: hét Hungarus (Győr, Pozsony, Sáros, Trencsén, Zólyom megyékből), hat Slavus (az ismertek Árva, Pozsony és Trencsén megyékből), két Moravus (Nyitra, illetve Trencsén megyékből) és egy-egy Croata és Transylvanus. Az osztrák örökös tartományokból kevesebb mint harmadannyien, öten érkeztek: két Austriacus és egy-egy Carinthus, Goritiensis és Styrus. A Német-római Birodalmat két bajor képviselte, és akadt még egy porosz származású atya is.⁶⁸ A jezsuita előjárók válogatását tehát befolyásolhatták gyakorlati szempontok (a rendtagok hely- és nyelvismertete, korábbi állomáshelyükhöz való földrajzi közelség), de olyan távlati célok is, amelyek a magyarországi jezsuita intézményrendszer kiteljesítése, a magyar (vice)provincia létrehozása felé mutattak.

A győri első terciaház megszűnése után, győri püspöksége végén, 1684-ben Széchényi bőkezűsége még egyszer megmutatkozott a helyi jezsuiták felé, amikor nemesi konviktus számára tett alapítványt.⁶⁹ A terciaház rövid működése mégis arra utal, hogy a magyarországi jezsuita kollégiumok között a győri kiemelkedő

⁶⁶ LAW 1670 (Cod. 12067.) 42, 46–47, 69–71, 73, 75, 77, 88–90, 129, 136–139.

⁶⁷ Vö. LUKÁCS: Catalogi IV. 153, 200–201.

⁶⁸ A rendtagok életrajzi adatait l. *Lukács, Ladislaus: Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*. I–III. Roma 1987–1988.

⁶⁹ ACSAY: A győri kath. főgimnázium 167–171.

szerepet játszott. Alapítását a rendi vezetés „kísérletező” kedve is motiválhatta, azaz a pillanatnyi személyi, anyagi és politikai helyzet függvényében a lehetőségek maximális kihasználására való törekvés. Ezt látszik igazolni a győri kollégium történetének két későbbi – hasonlóan ismeretlen – fejezete. 1700–1705 között ismét tercia probációs ház működött Győrben, 1743-tól a feloszlatásig pedig ún. repetensképzés (gimnáziumi tanárképzés) folyt a rendházban.⁷⁰

Végül a magyarországi terciaház alapítására irányuló kísérletek még egy aspektusát említem: a politikai motivációt. Tudjuk, hogy az 1650–1660-as években a magyarországi jezsuiták és a politikai elit egy része – például Lippay György érsek és gyóntatója, Trinckel Zakariás – sokat tett az önálló magyar rendtartomány (vagy legalább viceprovincia) felállításáért, törekvésük azonban nem hozott eredményt. Ennek okai között a témát önálló kötetben feldolgozó Lukács László, illetve a korabeli források a jezsuita intézményrendszer magyarországi hiányosságait is említették. 1651-ben például Francesco Piccolomini rendfőnök írta le ellenvetésként, hogy még domus probationis, azaz noviciátus sincs az országban.⁷¹ Ezt a kifogást 1655-ben a trencsényi újoncház megalapításával Lippay György felülírta;⁷² az intézményrendszer teljesebbé tételéhez azonban a tercia probációs ház alapítása is hozzájárulhatott volna. Ennek a törekvésnek a szellemében kezdhetett el az 1655. évi, jezsuita szempontból is igen jelentős diétára készülő Trinckel szervezkedni Goswin Nickel rendfőnök tudta nélkül, hogy Nádasdy alapítását sikerre vigye.⁷³ A jezsuiták birtokképtelenségét rögzítő 1608. évi koronázás előtti 8. törvénycikk tiltó rendelkezését azonban az 1655. és 1659. évi diétákon minden erőfeszítés ellenére sem sikerült de iure is eltöröltetni, és a Társaság a 17. század végéig sem került be az országgyűlés rendjei közé.⁷⁴ Az 1660-as évek végén tehát elsősorban már nem ez a politikai cél motiválhatta a győri terciaház alapítását. A Győrben probációt végző rendtagok nagyarányú hazai származása viszont amellet szól, hogy az új terciaház „vonzáskörzetét” inkább a Magyar Királyságra kívánta kiterjeszteni a rendi vezetés, ezzel végső soron a magyarországi jezsuita intézményrendszer teljesebbé tételét szolgálva.

⁷⁰ A vonatkozó években Győrben tartózkodó terciárius, illetve repetens rendtagokra l. *Liber continens catalogum personarumque officiorum collegii lauriniensis Societatis Iesu ab anno iubilaero MDCC. (1700–1773)*. Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár (kézirattár) 120b. A15. (elhelyezve a Győri Bencés Rendház Könyvtárában).

⁷¹ *Lukács László*: A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773). (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 25) Szeged 1989. 11.

⁷² *Petruch Antal* (bev. és közread.): A trencsényi jezsuita noviciátus anyakönyve. (Publicationes ad historiam S. J. in Hungaria illustrandam. Fontes. Tanulmányok a Jézustársasága magyarországi történetéhez. Források 6) Bp. 1942. 5.

⁷³ Vö. ARSI Austr. 6 f. 238rv. 1654. okt. 17. [Goswin Nickel rendfőnök] Bernard Geyer provinciálisnak.

⁷⁴ A jezsuiták 17. századi országgyűlési részvételének, a rájuk vonatkozó törvénytervezeteknek alig ismert történetét külön tanulmányban szándékozom feldolgozni.

Tanulságok

Nádasdy Ferenc országbíró alapítási szándékának megértéséhez a rendi szabályok és szervezet ismeretére és a rendi források bevonására volt szükség. A politikai környezet feltárása, az önálló magyar provincia felállításával való összefüggések még további vizsgálatokat igényelnek. A soproni alapítás sikertelensége kiváló példáját adja annak, hogy a magyarországi jogrendszer (kegyúri jog) hogyan ütközhetett a jezsuita rendi szabályokkal (az alapítvány teljes jogkörű használata). Széchényi alapításáról és a győri terciaház működéséről a helyi forrásanyag híján eddig nem is tudott a szakirodalom. A rend központi kútfőinek (éves jelentések, rendfőnöki levelezés, személyi katalógusok) „helyörténeti” adalékait azonban nem hagyhatja figyelmen kívül a kutatás. Végül, az egész terciaház-problémakör nem is értelmezhető csupán a Magyar Királyság keretei között, hiszen az ország jezsuita intézményei a korszakban mindvégig az osztrák rendtartomány részei voltak, az intézményrendszer és a személyi állomány pedig egymástól elválaszthatatlan, szerves egységet alkotott. A hazai terciaházak azért is kerülhettek el a kutatás figyelmét, mert a „német nyelvterület” jezsuita rendházait hatalmas munkában feldolgozó Bernhard Duhr az osztrák provinciát „kettévágva” csupán annak nyugati felével, azaz a judenburgi terciaházzal foglalkozott. Mindkét kutatásnak: az osztráknak és a magyarnak is érdeke, hogy ezt a hiányt pótolja, így a rendtartomány egységében eddig talán meg sem fogalmazott kérdésekre is választ kapjunk.

FÜGGELÉK⁷⁵

*Költségtervezet a győri jezsuita kollégiumban elhelyezett
13 terciárius atya és vezetőjük szükségleteiről, 1668*

MNL OL, E 152 Irregistrata Coll. Iaurinense, 205. d., 8. t., 1. sz. 1r–2v.

[2v] Collegium archiepiscopale Societatis Iesu Iaurini 1668 in provisionem factam 13 patrum tertiariorum et reverendi patris directoris impedit. Iuxta specificationem contentam.

[1r] 1668. Collegium Archiepiscopale Societatis Iesu Iaurini numerat personas 40 in domo actu existentes et sacerdotes 2 Wesprimii. Sunt universim sacerdotes 29. Caeteri magistri et coadiutores temporales.

⁷⁵ A szöveget teljes terjedelmében közlöm. A központosítást, a kis- és nagybetűk használatát normalizáltam. A magyar aranyforint (florenus, fl), illetve a dénár (denarius, d) pénznemek rövidítéseit a szövegben nem oldottam fel. Az eredetiben aláhúzással jelölt (rész)összegeket félkövérrel emeltem ki.

In provisionem 13 patrum tertiariorum et eorum patris directoris exposita sunt sequentia.

Pro cubiculis	
lecticae 14, quaevis 1 fl 50 d	21 fl
totidem sacci straminei et madrazae pro 3 fl	42 fl
totidem pulvinaria plumacea per 1 fl	14 fl
cuius duo tegumenta per 4 fl	56 fl
mensae 14 in singulorum cubiculis pro 1 fl 75	24 fl 50
totidem sedes, duodena 3 imperialibus	5 fl 25
totidem oratoria per 1 fl 75	24 fl 50
	187 . 25
Candelabra, emunctoria, candelas, pelves et amphoras, char- tam, calamos, forfices, cultellos dedit collegium cum atra- mentariis etc.	
Pro communi musaeo ⁷⁶	
mensae ⁷⁷ tres magnae	18 fl
sedes 14	5 fl 25
	23 . 25
Pro refectorio	
duae mensae	7 fl
mappae, mappulae, mantilia necessario duplicata extra id, quod collegium contribuit	21 fl
stannea, ut sunt canthari, scutellae multiplicatae, orbis, salinaria	57 fl
	85
Cochlearia, cultros, furcinulas, acetabula, vitra etc. dedit collegium.	
Pro supellectili linea	
linreamina, indusia, strophiola, abstersoria, superinductoria, pulvinarium, ⁷⁸ Iovulie ⁷⁹ Paeziae [1v] telae 18, per 6 fl	108 fl
Pro supellectili lanea	
vestes superiores, singulis per 5 fl	70 fl
manicae, singulis per 1 fl 50 d	21 fl
	91
Pileolos, crepidas, victum et necessaria pro templo ac in- dumentis sacerdotum, hactenus pro 9 vel 10 tantum sacer- dotibus accommodata, suppeditabit bonus Deus et collegio adlaborat.	

⁷⁶ A szó után egykorúan, ugyanazon kéz által kihúzza: et S.

⁷⁷ A szó végén egykorúan kihúzza: s.

⁷⁸ A szó után egykorúan, ugyanazon kéz által kihúzza: mansit.

⁷⁹ Bizonytalan olvasat.

Summa summarum	
pro cubiculis	187 fl 25 d
pro communi musaeo	23 fl 25 d
pro refectorio	85 fl
pro lineis	108 fl
pro laneis	91
	494 . 50 d

RESÜMEE

Die unbekannte Arbeiter der Rekatholisierung.
Jesuitische Tertiärer in Westungarn im 17. Jahrhundert

Das jesuitische Kollegienetzwerk wurde ab den 1620-er Jahren in Westungarn als Teil der österreichischen Jesuitenprovinz ausgebaut. Die Mitglieder des Ordens betätigten sich in Raab (Győr) ab 1626 und in Ödenburg (Sopron) ab 1636. In der Fachliteratur war es bis jetzt unbekannt, dass man ein sog. Tertiatshaus (Ordenshaus für die jesuitische dritte Prüfung „*tertia probatio*“) in den erwähnten Kollegien zwischen 1650–1670 aufstellen wollte. Das Bestreben von Franz Graf von Nádasdy (späterer Landrichter / *Judex Curiae*) zwischen 1650–1669 in Ödenburg blieb wegen des Widerstands der lutherischen Stadt, der ungünstigen politischen Umstände und der Vorsicht der Ordensleitung ergebnislos. Der Bischof von Wesprim (später Bischof von Raab und Erzbischof von Kalocsa), György Széchényi unterstützte die Gründung des Tertiatshauses in Raab im Jahre 1668. Dieses Ordenshaus konnte aber ohne selbstständige Stiftung nur bis 1670 funktionieren. Trotzdem konnten die Tertiärer (*patres tertiae probationis*) der österreichischen Jesuitenprovinz aus Judenburg (wo sich das einzige Tertiatshaus befand) in Westungarn, in den Nádasdy-Besitzen und im Territorium der Diözesen von Raab und Wesprim erfolgreiche Missionstätigkeit entfalten. Der Gründungsversuch des Tertiatshauses klang aber auch mit dem Plan der Provinzteilung zusammen. Die Einrichtung der selbstständigen ungarischen Jesuitenprovinz war auch ein Ziel von Provinzial Zacharias Trinckel, und das Tertiatshaus konnte das ungarische jesuitische Institutionsnetzwerk mit einem neuen Ordenshaustyp ergänzen.

Rövidítések

FORRÁSOK

- ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
GyEKK = Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár
GyEL = Egyházmegyei Levéltár, Győr
GyKHHt = A győri káptalan hiteleshelyi levéltára
    Felv. jk. = Felvállási jegyzőkönyvek
GyKMLt = A győri káptalan magánlevéltára
    Feudális = Feudáliskori gazdasági iratok
PL = A győri püspökség levéltára
    Can. Vis. = Egyházlátogatási jegyzőkönyvek (Visitaciones canonicae)
    Egyházkorm. = Egyházkormányzati iratok
Plébániai lt. = Plébániai és espereskerületi levéltárak
MNL GyMSMGyL = Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye
    Győri Levéltára
MNL GyMSMSL = Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára
SVL = Sopron Város Levéltára
MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltár, Budapest
DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL = Diplomatikai Levéltár
MKA = Magyar Kamara Archívuma
MKL = Magyar Kancelláriai Levéltár
    Lib. reg. = Királyi könyvek (Libri regii) (A 57)
MNL VaML = Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára
OSzK = Országos Széchényi Könyvtár
Kt. = Kézirattár
ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv
    AVA FHKA = Allgemeines Verwaltungsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv
    HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv
PFL = Pannonhalmi Főapátsági Levéltár
SzEL = Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár
VÉL = Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár

BIBLIOGRÁFIA

- ÁUO = *Wenzel Gusztáv*: Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII. Pest, Bp. 1860–1874.
- BÁN: Sopron újkori egyháztörténete = *Bán János*: Sopron újkori egyháztörténete. (Győregyházmegye múltjából IV/2) Győr 1939.
- BEDY: Felsőörs = *Bedy Vince*: A felsőörsi prépostság története. (A veszprémi egyházmegye múltjából 3) Veszprém 1934.
- BEDY: Győri káptalan = *Bedy Vince*: A győri székeskáptalan története. (Győregyházmegye múltjából III) Győr 1938.
- BEDY: Győr katolikus vallásos életének múltja = *Bedy Vince*: Győr katolikus vallásos életének múltja. (Győregyházmegye múltjából V) Győr 1939.
- BEDY: Papnevelés = *Bedy Vince*: A győregyházmegyei papnevelés története. (Győregyházmegye múltjából II) Győr 1937.
- BEDY: Pápóc = *Bedy Vince*: A pápóci prépostság és perjelség története. (Győregyházmegye múltjából VI) Győr 1939.
- BUZÁS: Kanonische Visitationen I–IV. = *Josef Buzás*: Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert I–IV. (Burgenländische Forschungen 52–55) Eisenstadt 1966–1969.
- Cameralia = *Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. I–II. Feltárta, szerkesztette és közreadja †*Lukcsics József, Tusor Péter, Fedeles Tamás*. Szerkesztőtárs *Nemes Gábor*. (CVH I/9–10) Bp.–Róma 2014.
- CSÁNKI = *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. Bp. 1890–1913.
- CVH = *Collectanea Vaticana Hungariae*
- DRESKA I–IV. = *Dreska Gábor*: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I–IV. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 6, 8, 10, 19). Győr 2007–2013.
- ENGEL: Archontológia = *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Bp. 1996.
- ETE = *Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Lukcsics József* (kiad.): Egyháztörténelmi emlékek a magyar hitújítás korából. I–V. Bp. 1902–1912.
- FEJÉR = *Georgius Fejér*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Budae 1829–1844.
- GECSÉNYI: Gazdaság, társadalom, igazgatás = *Gecsényi Lajos*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr 2008.
- GYÖRFFY: Történelmi földrajz = *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza I–IV. Bp. 1963–1998.
- GySz = Győri Szemle
- HÁZI: = *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. I. rész 1–7, II. rész 1–6. Sopron 1921–1943.

- HÁZI: Sopron középkori egyháztörténete = *Házi Jenő*: Sopron középkori egyháztörténete. (Győregyházmegye múltjából 4/1) Győr 1939.
- HO = *Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső* (kiad.): Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Győr–Budapest 1865–1891.
- HORVÁTH: Győr megye = *Horváth Richárd*: Győr megye hatóságának oklevelei 1318–1525. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1) Győr 2005.
- In labore fructus = *Nemes Gábor – Vajk Ádám* (szerk.): In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 13) Győr 2011.
- KOLLÁNYI: Esztergomi kanonokok = *Kollányi Ferenc*: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom 1900.
- LK = Levéltári Közlemények
- LSz = Levéltári Szemle
- LUKCSICS = *Lukcsics Pál* (kiad.): A XV. századi pápák oklevelei. I–II. (Monumenta Hungariae Italica 1–2) Bp. 1931–1938.
- MKSz = Magyar Könyvszemle
- MREV = *Guilelmus Fraknoi – Josephus Lukcsics* (ed.): Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. I–IV. Bp. 1896–1907.
- PFEIFFER: Névtár = *Pfeiffer János*: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. (Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae 8) München 1987.
- PRT = *Erdélyi László – Sörös Pongrác* (szerk.): A pannonhalmi Szent Benedek-rend története. Kiadja a pannonhalmi Szent Benedek-rend. I–XII. Bp. 1902–1916.
- SO = *Nagy Imre* (szerk.): Sopron vármegye története. Oklevéltár. I–II. Sopron 1889–1891.
- SSz = Soproni Szemle
- SÜMEGHY: Sopron = *Sümeghy Dezső* (szerk.): Sopron vármegye levéltárának oklevél-gyűjteménye. I. rész: Középkori oklevelek. (1236–1526.) Sopron 1928.
- TSz = Történelmi Szemle
- ZsO = *Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor – Lakatos Bálint* (szerk.): Zsigmondkori oklevéltár I–XII. (1387–1425) (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52) Bp. 1951–2013.